

ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ, ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ, ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ԵՎ
ՍՊՈՐՏԻՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

«ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆ»

ՍՈՑԻԱԼ-ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԿՐԹԱՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ
ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Թեմա՝ Կրտսեր դպրոցականների իմացական կարողությունների
զարգացման առանձնահատկությունները:

Հետազոտող՝ Իրինա Եղիազարյան
Գառնիի Արթուր Հակոբյանի անվան թիվ 1 հիմնական դպրոցի
Ռուսաձ լեզվի ուսուցչուհի

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	3
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱԿՆԱՐԿ	5
ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ	10
ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՄՇԱԿՈՒՄ ԵՎ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	16
ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ	19
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ	20

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Թեմայի արդիականությունը: Աշխատանքի արդիականությունը պայմանավորված է նրանով, որ մերօրյա կրտսեր դպրոցներում խաղը օտարել են երեխաններից: Սակայն, ուսուցիչը պետք է քաջ գիտակցի, որ վեց տարին նոր լրացած երեխայի մոտ առաջատար գործունեությունը դեռ խաղն է և ուսուցիչը պետք է պահպանի նրա համար այն ուրախությունները, որոնք երեխան ուներ մինչև այդ և տարրական դասարաններում

ուսուցումը կազմակերպելիս պետք է հաճախ ստեղծել խաղային իրավիճակներ: Եվ մենք մեր աշխատանքում կամենում ենք ցույց տալ, որ երեխայի զարգացման գործընթացում չպետք է օտարել խաղերը:

Այդ տեսանկյունից տարրական դպրոցում սովորողների ուսման որակի վերահսկումը, գիտելիքների գնահատումը համարվում է ուսուցման գործընթացի էական բաղադրիչը, որոնցով և բնութագրվում է դպրոցի գործունեության արդյունավետությունը: Այն ենթադրում է ոչ միայն գիտելիքների յուրացման, կարողությունների և հմտությունների ձևավորվածության մակարդակի բացահայտում, այլև ուսումնական գործունեության դրդապատճառների ձևավորում, ինքնավերահսկման, ինքնգնահատման, ինքնաստուգման կարողությունների զարգացում: Սովորողների ուսումնական հաջողությունները պայմանավորված են նաև աշակերտի ուսումնական դրդապատճառներով, ինքնուրույնությամբ, ակտիվությամբ: Ուսուցիչների մանկավարժական գործունեության նպատակը այսօր դառնում է ոչ միայն գիտելիքների հաղորդումը, այլև սովորողների ինքնագործունեության կազմակերպման հմտությունների ձևավորումը, որն իր հերթին ենթադրում է ուսուցչական հսկողության փոխարինումը սովորողների կողմից սեփական գործունեության

ինքնահսկման և ինքնակարգավորմամբ: Ուսուցման սկզբունքների, տարբեր մեթոդների ու ձևերի կիրառման արդյունավետությունը, դասագրքերի նպատակային օգտագործումը և մեթոդական մշակումների որակը, կրթության բովանդակությունը ուղղակիորեն կապված են

այդ հիմնախնդրի լուծման հետ: Գիտելիքների, կարողությունների և հմտությունների որակի վերահսկումը, ստուգումը և գնահատումը ուղղված են սովորողների ուսուցման արդյունքի և ուսման որակի վերաբերյալ անհրաժեշտ տեղեկատվության ստացմանը, որը վերլուծելով ուսուցիչը անհրաժեշտ շտկումներ է մտցնում ուսումնադաստիարակչական գործընթացի կառավարման մեջ: Դրա համակարգվածությունից, հրապարակայնությունից և օբյեկտիվությունից են կախված ուսուցման որակը և դաստիարակչական շատ խնդիրների լուծման արդյունավետությունը: Գիտելիքների, կարողությունների և հմտությունների որակի վերահսկման, դրանց հաշվառման, ստուգման ու գնահատման հիմնախնդիրը հետազոտողները քննարկել են տարբեր տեսանկյուններից: Ցավոք, քիչ են այն աշխատությունները, որոնք վերաբերում են կրտսեր դպրոցականների ուսման որակի հսկողության և վերահսկողության, գիտելիքների ստուգման ու գնահատման գործառույթներին, մեթոդներին, սկզբունքներին, տեսակներին, ձևերին ու միջոցներին:

Ուսումնասիրության նպատակը. Ուսումնասիրել վերլուծել տարրական դպրոցում գիտելիքների, կարողությունների, հմտությունների որակի վերահսկման, դրանց հաշվառման, ստուգման ու գնահատման ավանդական և ժամանակակից համակարգերը և դրանց վերաբերյալ հայեցակարգային մոտեցումները: Բացահայտել կրտսեր դպրոցականների գիտելիքների՝ կարողությունների և հմտությունների որակի վերահսկման, ստուգման, գնահատման գործընթացում առկա բացերն ու թերությունները, նախանշել դրանց վերացմանուղիները:

Հետազոտության թեմա՝ կրտսեր աշակերտի իմացական գործընթացների առանձնահատկությունները:

Հետազոտության խնդիրները:

- 1) Ներկայացնել կրտսեր աշակերտի տարիքային

առանձնահատկությունները.

2) բացահայտել տարրական դպրոցական տարիքի երեխաների ուշադրության զարգացման տարիքային հոգեբանական առանձնահատկությունները և նրանց հաջող ուսուցման վրա ուշադրության ազդեցությունը;

Տեսական նշանակություն. Այս աշխատանքը բաղկացած է ավելի աշակերտի իմացական ոլորտի տարիքային առանձնահատկությունների և ուսման հաջողության վրա ազդեցության վերաբերյալ տվյալների ամփոփումից և համակարգումից:

Գործնական նշանակություն. Այն պետք է օգտագործվի ավելի դրսուեր աշակերտների հետ աշխատանքի արդյունավետության համար՝ նրանց մեջ իմացական գործընթացների որոշակի հատկությունների զարգացման ուղղությամբ՝ ուսումնական նյութի ավելի լավ յուրացման համար:

Հետազոտության մեթոդներ. Գիտական հոգեբանական և մանկավարժական գրականության վերլուծություն, ընդհանրացում, էմպիրիկ մեթոդներ՝ Շուլտե-Գորբովի տեխնիկա, Բուրդոնի սրբագրման թեստ:

Հետազոտություն հարցը: Ինչը կնպաստի կրտսեր դպրոցականի իմացական կարողությունների առանձնահատկություններին:

Աշխատանքի մեթոդաբանական հիմքը: Աշխատանքը շարադրելիս կիրառվել են ինչպես ընդհանուր տրամաբանական, քննադատական, վերլուծական, այնպես էլ՝ համակարգակառուցվածքային, վերլուծություն:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

Մարդու ճանաչողական ունակությունները ուղեղի սեփականությունն են՝ ուսումնասիրելու և վերլուծելու շրջապատող իրականությունը, գտնելով ստացված տեղեկատվությունը գործնականում կիրառելու ուղիներ: Ճանաչումը բարդ և բազմամակարդակ գործընթաց է: Կան չորս հիմնական ասպեկտներ,

որոնք ձևավորում են ճանաչողական գործընթացը և պատասխանատու են յուրաքանչյուր մարդու ճանաչողական կարողությունների համար՝ հիշողություն, մտածողություն, երևակայություն, ուշադրություն [1]: Մեր աշխատանքում մենք հիմնվել ենք սահմանումների վրա: Նեմովը, ով կարծում է, որ հիշողությունը մարդու կողմից տարբեր տեղեկություններ հիշելու, պահպանելու, վերարտադրելու և մշակելու գործընթացն է. մտածողություն ճանաչողության հոգեբանական գործընթաց, որը կապված է սուբյեկտիվորեն նոր գիտելիքների հայտնաբերման, խնդիրների լուծման, իրականության ստեղծագործական վերափոխման հետ. երևակայությունը ճանաչողական գործընթաց է, որը բաղկացած է նյութի մշակման միջոցով նոր պատկերներ ստեղծելուց, ձեռք բերված նախորդ փորձով, ուշադրությունը հոգեբանական կենտրոնացման, առարկայի վրա կենտրոնանալու վիճակ է [1]:

Երեխաների հետ մանկավարժական աշխատանք սկսելիս առաջին հերթին պետք է հասկանալ, թե ինչ է տրված երեխային բնության կողմից, և ինչ է ձեռք բերվում շրջակա միջավայրի ազդեցության տակ:

Մարդու հակումների զարգացումը, նրանց կարողությունների վերածումը վերապատրաստման և կրթության խնդիրներից է, որը հնարավոր չէ լուծել առանց գիտելիքի և ճանաչողական գործընթացների զարգացման: Զարգանալուն զուգընթաց, ընդունակություններն իրենք բարելավվում են՝ ձեռք բերելով անհրաժեշտ որակներ: Կրթության և դաստիարակության մեթոդի ճիշտ ընտրության համար անհրաժեշտ է ճանաչողական գործընթացների հոգեբանական կառուցվածքի, դրանց ձևավորման օրենքների իմացությունը: Ճանաչողական կարողությունների ուսումնասիրման և զարգացման գործում մեծ ներդրում են ունեցել այնպիսի գիտնականներ, ինչպիսիք են՝ Վիգոտսկին, Ա.Ն. Լեոնտև, Լ.Վ. Ջանկով, Ա.Ն. Սոկոլովը, Վ.Վ. Դավիդով, Դ.Բ. Էլկոնին, Ս.Լ. Ռուբինշտեյնը և ուրիշներ:

Վերևում ներկայացված գիտնականները մշակել են ճանաչողական ունակությունների զարգացման տարբեր մեթոդներ և տեսություններ (մոտակա զարգացման գոտի՝ Լ.Ս. Վիգոտսկի, զարգացման կրթություն՝ Լ.Վ. Ջանկով, Վ.Վ. Դավիդով և Դ. Իսկ այժմ արտադպրոցական գործունեության մեջ ճանաչողական կարողությունները հաջողությամբ զարգացնելու համար անհրաժեշտ է փնտրել

կրթության ավելի ժամանակակից միջոցներ ու մեթոդներ: Դա անհնար է առանց կրտսեր աշակերտների ճանաչողական կարողությունների հիմնական բաղադրիչների առանձնահատկությունները հաշվի առնելու:

Ճանաչողական կարողությունների բաղադրիչներից մեկը հիշողությունն է: Հիշողությունը կրթական ճանաչողական գործունեության ամենակարևոր հոգեբանական բաղադրիչն է: Մենմիկ ակտիվությունը դպրոցական տարիքում դառնում է ավելի կամայական և իմաստալից: Անգիրացման իմաստալիցության ցուցիչ է սովորողի կողմից անգիր սովորելու տեխնիկայի, մեթոդների տիրապետումը: Բովանդակության առանձնահատկությունները և հիշողության գործընթացների նոր պահանջները էական փոփոխություններ են մտցնում այդ գործընթացներում: Հիշողության ծավալը մեծանում է. Հիշողության զարգացումը անհավասար է. Տեսողական նյութի մտապահումը պահպանվում է տարրական կրթության ողջ ընթացքում, սակայն կրթական գործունեության մեջ բանավոր նյութի գերակշռությունը արագ զարգացնում է երեխաների մոտ բարդ, հաճախ վերացական նյութ անգիր անելու կարողությունը: Ակամա անգիրացումը պահպանվում է կամավոր անգիրության զարգացման բարձր տեմպերով [2]:

Աշխատանքի համար հիմք են ծառայել Կ.Դ.Ուշինսկու, Յա. Ա. Կոմենսկու, Ժ.-Ժ. Ռուսոյի, Ա. Մակարենկոյի, Յա. Կորչակի, Հ.Թումանյաի, Ղ.Աղայանի և շատ ուրիշներ ուսումնասիրություններն ու հետազոտությունների արդյունքները: Ուսումնասիրվել է ինչպես մեթոդականորեն, այնպես էլ գործնականորեն: Աչքի առաջ ունենալով նրանց գիտամանկավարժական փորձը՝ աշխատանքը շարադրելիս կատարել ենք ուսումնասիրություններ՝ համեմատական և հետազոտական մեթոդաբանական հիմքով, և հանգել համապատասխան եզրակացությունների: Գիտական գրականության ուսումնասիրությունը մեզ թույլ տվեց բացահայտել դժվարությունների որոշակի պատճառներ. դպրոցական դասընթացի աշակերտների զարգացումը, որոնց թվում բավականաչափ բարձր չէ. աշակերտների ճանաչողական կարողությունների զարգացման մակարդակը, որն ազդում է հաջողության վրա: դպրոցականների կրթական գործունեության և ուժեղ և խորը ձևավորելու համար. իմացություն, լեզվի իմացություն և առարկայի հաղորդակցման հմտություններ, որոնք անհրաժեշտ են կյանքում մարդու ինքնաիրացման համար.

Տարբեր ժամանակներում՝ Է.Ս. Այոռչին; Բ.Գ. Անանին, Ն.Պ. Բալկունովա, Յու.Կ. Բաբանսկին, Տ.Գ. Բոգդանովա, Ն.Կ. Վինկուրով, Վիգորտսկի, Պ.Յա. Գալպերին, Վ.Վ. Դավիդով՝ Տ.Կ. Դոնսկայա; Է.Հի Կաբանովա-Մելլեր, Է.Վ. Կորոտասա, Ա.Ն. Լեոնտև, ԵԻ ԵՍ. Լերներ, Տ.Վ. Նապոլնովա, Վ.Լ. Օզերովը, Ս.Լ. Ռուբինշտեյն; Է.Գ. Շատովա, Ի.Ս. Յակիմանսկայա և այլք: Տերմինաբանությունը պարզաբանելու համար մեզ անհրաժեշտ էր առանձին հաշվի առնք «գիտելիք» և «կարողություն» հասկացությունները. այնուհետև կոնկրետացնել մեր ուսումնասիրության համար հիմնարար սահմանումները, ուսումնասիրել ճանաչողական ունակությունների կառուցվածքը. ռուսաց լեզվի դասերին դրանց մշակման մեթոդաբանությունը ավելի ճշգրիտ ձևավորելու համար:

Ճանաչողական կարողությունները միմյանցից առանձին չեն դրսևորվում, այլ միայն բարդ, հետևաբար, դասերին դրանց զարգացման արդյունավետ ուղիներից մեկը ինտեգրատիվ մոտեցումն է: Հենց ռուսաց լեզվի դասերին են ձևավորվում բարդ ճանաչողական կարողություններ, որոնք հիմք են դառնում մտածողության, խոսքի, լեզվի, խոսքի և հաղորդակցման հմտություններ. Ուստի անհրաժեշտություն առաջացավ ուսումնասիրել «ինտեգրում» հասկացությունը, գտնել ուղիներ ռուսաց լեզվի դասերին ինտեգրատիվ մոտեցման իրականացման համար՝ ուղղված աշակերտների ճանաչողական կարողությունների զարգացմանը: Պահանջվում էր ուսումնասիրել ճանաչողական կարողությունների զարգացման առանձնահատկությունները ռուսաց մայրենի լեզվի ուսուցման գործընթացում՝ օգտագործելով ինտեգրատիվ մոտեցում:

Կան մեծ թվով գիտական և մանկավարժական ուսումնասիրություններ, ներառյալ ժամանակակիցները, որոնք նվիրված են կրթության կազմակերպմանը ինտեգրացիոն հիմունքներով, օրինակ, այնպիսի հեղինակների աշխատություններում, ինչպիսիք են Գ.Վ. Ալեքսանդրովա, Մ.Տ. Բաբանովը, Ն.Ա. Բելովա, Ն.Կ. Վինկուրովա, Ս.Գ. Վորովշչիկով, Ա.Յա. Դանիլյուկ, Ի.Ֆ. Կոլոժվարի, Ս.Ա. Լեոնովը, Ս.Ս. Պիչուգին, Մ.Բ. Ուսպենսկի, Է.Է. Ֆրոլովա, Տ.Ի. Շամովա, Է.Գ. Շատովա և այլք: Մինչ օրս կան մի շարք հակասություններ.

Դպրոցականների կողմից աշխարհի, ներառյալ լեզվի, ամբողջական պատկերացում կազմելու անհրաժեշտության և ուսուցման ներկայիս առարկայակենտրոն համակարգի միջև. փաստեր, որոնք ներառում են բովանդակություն և գործողության մեթոդներ այլ դպրոցական առարկաներից, և ոչ առանձին ուսումնասիրության ընթացքում, չնայած առարկայակենտրոն համակարգը ռուսաց լեզվի ինտեգրատիվ ուսուցման հիմքն է. Դպրոցականների ճանաչողական կարողությունների զարգացում (Բ.Գ. Անանին, Դ.Ն. Բոգոյավլենսկի, Լ.Ս. Վիգոտսկի, Պ.Յա. Գալպերին, Ն.Ս. Լեյտես, Ա.Ս. Մասյուշկին, Վ.Պ. Օզերով, Բ.:

Կրթական և հետազոտական գործունեության հարցեր (Յու.Կ. Բաբանսկի, Լ.Ի. Բոժովիչ, Ս.Գ. Վորովշչիկով, Բ.Վ. Վսեսլյացկի, Ի.Ա. Զիմնյայա, Մ.Ս. Կոզան, Ա.Ն. Ն.Ա. Մենչինսկայա, Պ.Ի. Պիդկասիստի, Մ.Ն.

Դպրոցականների ճանաչողական կարողությունների և մտավոր զարգացման ախտորոշում (M.K. Akimova, E.M. Borisova, A.L. Venger, Yu.Z. Gilbukh, V.N. Druzhinin, O.F. Potemkin և ուրիշներ); խնդրի վրա հիմնված ուսուցման տարրերի օգտագործման հարցեր (Վ.Վ. Դավիդով, Լ.Վ. Զանկով, Ի.Յա. Լերներ, Մ.Ի. Մախմուտով, Վ. Օկոն, / Է.Գ. Շատովա և ուրիշներ); Դասերին ճանաչողական և որոնողական առաջադրանքների համակարգի հետ աշխատելու մեթոդաբանությունը (Ն.Պ. Բալկունովա, Ն.Դ. Դեսյանա, Է.Վ. Կրիվորոտովա, Տ.Վ. Նապոլնովա, Տ.Վ. Սոկոլովա, Է.Գ. Շատովա և այլն):

ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ

Մարդու ճանաչողական ունակությունները ուղեղի հատկությունն են՝ ուսումնասիրելու և վերլուծելու շրջապատող իրականությունը, գտնելու ուղիներ՝ գործնականում կիրառելու ստացված տեղեկատվությունը: Ուսուցումը բարդ և բազմամակարդակ գործընթաց է: Կան չորս հիմնական ասպեկտներ, որոնք ձևավորում են ճանաչողական գործընթացը և պատասխանատու են յուրաքանչյուր մարդու ճանաչողական կարողությունների համար՝ հիշողություն, մտածողություն, երևակայություն և ուշադրություն: Մեր աշխատանքում մենք հիմնվել ենք Ռ. Ս. Նեմովի սահմանումների վրա, ով

կարծում է, որ հիշողությունը մարդու կողմից տարբեր տեղեկություններ հիշելու, պահպանելու, վերարտադրելու և մշակելու գործընթացն է. մտածողությունը ճանաչողության հոգեբանական գործընթաց է, որը կապված է սուբյեկտիվ նոր գիտելիքների հայտնաբերման, խնդիրների լուծման, իրականության ստեղծագործական վերափոխման հետ. երևակայությունը ճանաչողական գործընթաց է, որը բաղկացած է նյութի մշակման միջոցով նոր պատկերներ ստեղծելուց, ձեռք բերված նախորդ փորձով: Ուշադրությունը հոգեբանական կենտրոնացման, առարկայի վրա կենտրոնանալու վիճակ է:

Երեխաների հետ մանկավարժական աշխատանք սկսելիս առաջին հերթին պետք է հասկանալ, թե ինչ է տրված երեխային բնության կողմից, և ինչ է ձեռք բերվում շրջակա միջավայրի ազդեցության տակ:

Մարդու հակումների զարգացումը, նրանց կարողությունների վերածումը վերապատրաստման և կրթության խնդիրներից մեկն է, որը հնարավոր չէ լուծել առանց իմացության և ճանաչողական գործընթացների զարգացման: Զարգանալուն զուգընթաց, ընդունակություններն իրենք բարելավվում են՝ ձեռք բերելով անհրաժեշտ որակներ: Ուսուցման և կրթության մեթոդի ճիշտ ընտրության համար անհրաժեշտ է ճանաչողական գործընթացների հոգեբանական կառուցվածքի, դրանց ձևավորման օրինաչափությունների իմացությունը: Իմացական կարողությունների ուսումնասիրման և զարգացման գործում մեծ ներդրում են ունեցել նաև այնպիսի գիտնականներ, ինչպիսիք են Յու. Ս. Վիգոտսկին, Ա. Ն. Լեոնտևը, Լ. Վ. Զանկովը, Ա. Ն. Սոկոլովը, Վ. Վ. Դավիդովը, Դ. Բ. Էլկոնինը, Ս.

Վերը ներկայացված գիտնականները մշակել են ճանաչողական կարողությունների զարգացման տարբեր տեսություններ և մեթոդներ: Իսկ այժմ, արտադպրոցական գործունեության մեջ կրտսեր աշակերտների ճանաչողական կարողությունները հաջողությամբ զարգացնելու համար անհրաժեշտ է փնտրել դասավանդման ավելի ժամանակակից միջոցներ և մեթոդներ: Դա անհնար է առանց հաշվի առնելու կրտսեր աշակերտների ճանաչողական կարողությունների հիմնական բաղադրիչների առանձնահատկությունները:

Ճանաչողական կարողությունների բաղադրիչներից մեկը հիշողությունն է: Հիշողությունը կրթական և ճանաչողական գործունեության կարևոր

հոգեբանական բաղադրիչ է: Մենմիկ ակտիվությունը դպրոցական տարիքում դառնում է ավելի բովանդակալից և կամայական: Անգիրացման իմաստալիցության ցուցանիշ է սովորողի կողմից անգիր սովորելու տեխնիկայի և մեթոդների տիրապետումը: Բովանդակության առանձնահատկությունները և հիշողության գործընթացների նոր պահանջները էական փոփոխություններ են մտցնում այդ գործընթացներում: Մեծացնում է հիշողության ծավալը, հիշողության զարգացումը անհավասար է: Տեսողական նյութի մտապահումը պահպանվում է տարրական կրթության ողջ ընթացքում, սակայն ուսուցման գործունեության մեջ բանավոր նյութի գերակշռությունը արագ զարգացնում է երեխաների մոտ բարդ, հաճախ վերացական նյութ անգիր անելու կարողությունը: Ակամա անգիրացումը պահպանվում է կամավոր անգիրի զարգացման բարձր տեմպերով:

Տարրական դպրոցի մակարդակում սովորելու գործընթացում «երեխայի հիշողությունը դառնում է մտածող»: Նախադպրոցական տարիքում ուսուցման ազդեցության տակ հիշողությունը զարգանում է երկու ուղղությամբ.

1. Աճում է բանավոր-տրամաբանական և իմաստային մտապահման դերը:
2. Երեխան ձեռք է բերում իր հիշողությունը գիտակցաբար կառավարելու, դրա դրսևորումները կարգավորելու կարողություն:

Եվ այնուամենայնիվ, տարրական դպրոցում երեխաները ավելի լավ են զարգացրել հիշողության հիշողությունը: Դա պայմանավորված է նրանով, որ կրտսեր աշակերտը չգիտի, թե ինչպես տարբերել անգիր սովորելու առաջադրանքները:

Կրտսեր դպրոցականներն ունեն ավելի զարգացած տեսողական-փոխաբերական հիշողություն, քան իմաստային հիշողությունը: Նրանք ավելի լավ են հիշում կոնկրետ առարկաներ, գույներ, դեմքեր, փաստեր և իրադարձություններ: Դա պայմանավորված է առաջին ազդանշանային համակարգի գերակշռությամբ: Տարրական դասարաններում պարապմունքների ընթացքում տրվում է շատ կոնկրետ, փաստացի նյութ, որը զարգացնում է տեսողական, պատկերավոր հիշողությունը: Բայց տարրական դպրոցում անհրաժեշտ է երեխաներին միջին մակարդակով պատրաստել սովորելու, պետք է զարգացնել տրամաբանական հիշողությունը: Աշակերտները

պետք է անգիր սովորեն սահմանումներ, ապացույցներ և բացատրություններ: Երեխաներին սովորեցնելով անգիր անել տրամաբանորեն կապված իմաստները, ուսուցիչը օգնում է նրանց զարգացնել իրենց մտածողությունը

Առանձնահատուկ դեր է տրվում տարրական դպրոցական տարիքում մտածողության զարգացմանը: Դպրոցն սկսելու հետ մտածողությունը տեղափոխվում է երեխայի մտավոր զարգացման կենտրոն և դառնում որոշիչ գործոն այլ հոգեկան ֆունկցիաների համակարգում, որոնք նրա ազդեցության տակ դառնում են հասկանալի և ձեռք են բերում կամայական բնույթ:

Կրտսեր դպրոցականի մտածողությունը գտնվում է զարգացման կրիտիկական փուլում: Այս ընթացքում տեղի է ունենում անցում տեսողական-փոխաբերականից դեպի բանավոր-տրամաբանական, հայեցակարգային մտածողություն, որը երեխայի մտավոր գործունեությանը տալիս է երկակի բնույթ. վերացական, ֆորմալ-տրամաբանական մտածողությունը դեռ հասանելի չէ աշակերտներին:

Մոնտեսորին ասում է, որ երեխան ունի «ներծծող միտք»: Նա կլանում է իրեն շրջապատող աշխարհի պատկերները՝ ստեղծված իր զգայարաններով, անգիտակցաբար ու անխնա:

Մեծահասակը պետք է ստեղծի այնպիսի միջավայր, որտեղ նա կարող է գտնել այն ամենը, ինչ անհրաժեշտ և օգտակար է իր զարգացման համար, ստանալ հարուստ և բազմազան զգայական տպավորություններ, «կլանել» ճիշտ խոսքը, հուզական արձագանքի սոցիալապես ընդունելի ձևերը, դրական սոցիալական վարքագծի ձևերը, ռացիոնալ գործունեության ձևերը: առարկաների հետ:

Տարրական դպրոցական տարիքում ուշադրությունը ընտրում է համապատասխան, անձնապես նշանակալի ազդանշաններ ընկալման համար հասանելի բոլոր ազդակներից և, սահմանափակելով ընկալման դաշտը, ապահովում է տվյալ պահին կենտրոնացվածությունը օբյեկտի վրա (օբյեկտ, իրադարձություն, պատկեր, պատճառաբանություն): Կրթության սկզբում կրտսեր աշակերտի ուշադրության գերակշռող տեսակը ակամա է, որի ֆիզիոլոգիական հիմքը կողմնորոշիչ ռեֆլեքսն է: Արձագանքը ամեն նորի ու անսովորի նկատմամբ այս տարիքում ուժեղ է: Երեխա. դեռևս չի կարողանում

վերահսկել իր ուշադրությունը և հաճախ գտնվում է արտաքին սպավորությունների ողորմության մեջ:

Կրտսեր աշակերտի ուշադրությունը սերտորեն կապված է մտավոր գործունեության հետ. աշակերտները չեն կարող իրենց ուշադրությունը կենտրոնացնել անհասկանալի, անհասկանալի վրա: Նրանք արագ շեղվում են և սկսում այլ բաներ անել: Անհրաժեշտ է աշակերտին պարզ ու մատչելի դարձնել դժվարն ու անհասկանալը, զարգացնել կամային ջանք, դրա հետ մեկտեղ՝ կամավոր ուշադրություն: 6-8 և 9-11 տարեկան աշակերտների ճանաչողական գործընթացների կամայականությունը տեղի է ունենում միայն կամային ջանքերի գազաթնակետին, երբ երեխան հատուկ կազմակերպվում է հանգամանքների ճնշման տակ կամ սեփական մղումով: Նորմալ պայմաններում նրա համար դեռ դժվար է այս կերպ կազմակերպել իր մտավոր գործունեությունը:

Նաև, բացի ակամա ուշադրության գերակշռությունից, տարիքային հատկանիշներին է պատկանում նաև դրա համեմատաբար ցածր կայունությունը: Ուղեղի կեղևում արգելակման և գրգռման գործընթացները բավականին արագ փոխարինվում են երիտասարդ աշակերտների կողմից: Հետևաբար, կրտսեր աշակերտի ուշադրությունը բնութագրվում է շեղումով և հեշտ անցումով, ինչը դժվարացնում է նրա կենտրոնացումը մեկ առարկայի վրա: Ուշադրության բաշխման ուսումնասիրությունները ցույց են տվել դրա կապը աշակերտի տարիքի հետ: Երրորդ կուրսի ավարտին աշակերտները սովորաբար ունենում են ուշադրություն բաշխելու և փոխելու բարելավված և մեծացած կարողություն: Երրորդ դասարանի աշակերտները կարող են միաժամանակ հետևել տեսքում իրենց գրածի բովանդակությանը, կեցվածքին, գրելու ճիշտությանը և ուսուցչի ասածներին: Աշակերտները ուշադիր լսում են ուսուցչին՝ առանց որևէ բանից շեղվելու: Վիզուալին կարծում է, որ երեխաների հետաքրքրությունը ձեռք է բերում բացառապես մանկավարժական բնույթ, որպես ակամա ուշադրության ամենատարածված ձև: Նա ընդգծում է, որ երեխաների ուշադրությունն ուղղված և ուղղված է գրեթե բացառապես շահերին, և, հետևաբար, երեխայի անմիտության բնական պատճառը սովորելու երկու տողերի անհամապատասխանությունն է.

իրականում այդ դասերի նկատմամբ հետաքրքրություն չկա: որ ուսուցիչը առաջարկում է որպես պարտադիր.

Հետագայում աշակերտների հետաքրքրությունները տարբերվում են և մշտապես ձեռք են բերում ճանաչողական բնույթ: Այս առումով երեխաներն ավելի ուշադիր են դառնում որոշ տեսակի աշխատանքներում և ցրված այլ տեսակի կրթական գործունեության մեջ: Երևակայությունն ու ուշադրությունը սերտորեն կապված են միմյանց հետ: Կրտսեր աշակերտի երևակայության հատկանիշը նրա կախվածությունն է կոնկրետ առարկաների վրա: Օրինակ՝ խաղում երեխաները օգտագործում են տարբեր խաղալիքներ, կենցաղային իրեր եւ այլն: Առանց դրա, նրանց համար դժվար է ստեղծել երևակայության առարկաներ և պատկերներ:

Պատմություն կարդալով և պատմելով՝ աշակերտը հիմնվում է նկարագարդման, կոնկրետ պատկերի վրա: Առանց դրա աշակերտը չի կարող պատկերացնել կամ վերստեղծել նկարագրված իրավիճակը: Տարրական դպրոցական տարիքում տեղի է ունենում նաեւ վերստեղծող երևակայության ակտիվ զարգացում: Նախադպրոցական տարիքի աշակերտները ունեն երևակայության մի քանի տեսակներ. Այն կարող է լինել ռեկրեացիոն (օբյեկտի պատկերի ստեղծում՝ դրա նկարագրության հիման վրա), ինչպես նաև ստեղծագործական (նոր պատկերների ստեղծում, որոնք պահանջում են նյութի ընտրություն պլանին համապատասխան):

Հիմնական միտումը, որն առաջանում է երեխաների երևակայության զարգացման մեջ, անցումն է իրականության գնալով ավելի ճիշտ և ամբողջական արտացոլմանը, գաղափարների պարզ կամայական համակցությունից անցումը տրամաբանորեն հիմնավորվածների համադրությանը: Ավելի փոքր աշակերտի երևակայությանը բնորոշ է նաև մեկ այլ հատկանիշ՝ վերարտադրության տարրերի առկայությունը, պարզ վերարտադրությունը: Երեխաների երևակայության այս առանձնահատկությունն արտահայտվում է նրանով, որ իրենց խաղերում, օրինակ, նրանք կրկնում են այն գործողություններն ու դիրքերը, որոնք դիտել են մեծահասակների մոտ, խաղում են այն պատմությունները, որոնք նրանք ապրել են, տեսել ընտանիքում, կինոյում և այլն:

Տարիքի հետ կրտսեր աշակերտի երևակայության մեջ վերարտադրողական, պարզ վերարտադրության տարրերը գնալով պակասում են, և ավելի ու ավելի է ի հայտ գալիս գաղափարների ստեղծագործական մշակումը: Համաձայն հայտնի գիտնական Լ. , ինչն է իրական, հորինված, երեխա, իհարկե, ավելի, քան մեծահասակ: Այնուամենայնիվ, ոչ միայն այն նյութը, որից կերտվում է երևակայությունը, երեխայի մոտ ավելի աղքատ է, քան մեծահասակի մոտ, այլև այս նյութին կցված համակցությունների բնույթը, դրանց որակն ու բազմազանությունը զգալիորեն զիջում են մեծահասակներին: Իրականության հետ կապի բոլոր ձևերից, որոնք մենք թվարկեցինք վերևում, երեխայի երևակայությունն ունի նույն աստիճանը, ինչ մեծահասակների երևակայությունը, միայն առաջինը, այն է, որ այն տարրերի իրականությունը, որոնցից այն կառուցված է: Վ.Ս.Մուխինան նշում է, որ տարրական դպրոցական տարիքում երեխան արդեն կարող է իր երևակայության մեջ ստեղծել տարբեր իրավիճակներ: Ձևավորվելով խաղի մեջ որոշ առարկաների փոխարինում մյուսներով՝ երևակայությունն անցնում է գործունեության այլ տեսակների:

ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՄՇԱԿՈՒՄ ԵՎ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ձևավորման փորձից հետո անցկացվել է փորձարարական և վերահսկիչ խմբերի երեխաների հսկիչ փորձաքննություն: Ստացված տվյալները ցույց են տվել, որ ձևավորման դասերից հետո փորձարարական և վերահսկիչ խմբերի երեխաների ճանաչողական կարողությունների ցուցիչների մակարդակը տարբերվել է: Փորձարարական խմբի երեխաների մոտ ցուցանիշների զարգացման մակարդակը զգալիորեն բարձրացել է, քան վերահսկիչ խմբի երեխաների մոտ, որոնց հետ հատուկ դասեր չեն անցկացվել:

Արդյունքներն ըստ չափանիշների և ցուցանիշների.

Հիշողության քանակի որոշման մեթոդաբանությունը ցույց տվեց հետևյալ արդյունքները. .) բարձր մակարդակի; 5 հոգի հավաքել են 8-ական միավոր, նրանց հիշողության հզորությունը 6-7 միավոր է (Եգոր Վ., Մաքսիմ Ի., Վլադիմիր Բ., Աննա Գ., Էմմին Ի.) - սա միջին մակարդակն է. 1 հոգի հավաքել է 4-ական միավոր, նրա հիշողության հզորությունը 4-5 միավոր է (Պոլինա Բ.) - սա ցածր մակարդակ

է: Վերահսկիչ խմբում 3 հոգի վաստակեցին 10-ական միավոր, նրանց հիշողության հզորությունը 7-8 միավոր է (Վլադիմիր Ա., Անաստասիա Ա., Մարիա Բ.) - սա բարձր մակարդակ է. 4 հոգի հավաքել են 8-ական միավոր, նրանց հիշողության հզորությունը 6-7 միավոր է (Եկատերինա Բ., Միխայիլ Բ., Վերոնիկա Վ., Յարոսլավ Վ.) - սա միջին մակարդակն է. 4 հոգի հավաքել են 4-ական միավոր, նրանց հիշողության հզորությունը 4-5 միավոր է (Սերգեյ Դ., Իվան Ժ., Ստեփան Ի., Վիկտորյա Դ.

Բացահայտվել է մտածողության զարգացման մակարդակի որոշման մեթոդաբանությունը. փորձարարական խմբում 5 հոգի հավաքել են 25-ից 30 միավոր (Քսենիա Գ, Վլադիսլավ Դ., Ալեքսեյ Լ., Իլյա Ա., Պոլինա Ա.) - սա բարձր է: մակարդակ; 5 հոգի հավաքել են 15-ից 24 միավոր (Եգոր Վ., Մաքսիմ Ի., Վլադիմիր Բ., Աննա Գ., Էմմին Ի.) - սա միջին մակարդակն է. 1 հոգի հավաքել է 15 միավորից պակաս (Պոլինա Բ.) - սա ցածր մակարդակ է: Վերահսկիչ խմբում 3 հոգի հավաքել են 25-ից 30 միավոր (Վլադիմիր Ա., Անաստասիա Ա., Մարիա Բ.) - սա բարձր մակարդակ է. 4 հոգի հավաքել են 15-ից 24 միավոր (Եկատերինա Բ., Միխայիլ Բ., Վերոնիկա Վ., Յարոսլավ Վ.) - սա միջին մակարդակն է. 4 հոգի հավաքել են 15 միավորից պակաս (Սերգեյ Դ., Վիկտորիա Դ., Իվան Ժ., Ստեփան Ի.) - սա ցածր մակարդակ է:

Ուշադրության զարգացման մակարդակը որոշելու մեթոդը ցույց է տվել. 5 հոգի հավաքել են 15-ից մինչև 20 միավոր (Եգոր Վ., Վլադիմիր Բ., Աննա Գ., Պոլինա Բ., Մաքսիմ Ի.) - սա միջին մակարդակն է. 4 հոգի հավաքել է 15 միավորից պակաս (Էմմին Ի.) - սա ցածր մակարդակ է: Վերահսկիչ խմբում 3 հոգի հավաքել են 20-ից 25 միավոր (Վլադիմիր Ա., Մարիա Բ., Անաստասիա Ա.) - սա բարձր մակարդակ է. 4 հոգի հավաքել են 15-ից 20 միավոր (Եկատերինա Բ., Միխայիլ Բ., Վերոնիկա Վ., Վիկտորիա Դ.) - սա միջին մակարդակն է. 4 հոգի հավաքել է 15 միավորից պակաս (Սերգեյ Դ., Յարոսլավ Վ., Իվան Ժ., Ստեփան Ի.) - սա ցածր մակարդակ է:

Երևակայության զարգացման մակարդակը բացահայտելու մեթոդաբանությունը ցույց է տվել. ; 5 հոգու մեջ միջին խմբի համար կամ 1 միավոր քիչ թե շատ (Իլյա Ա., Պոլինա Ա., Աննա Գ., Էմմին Ի., Պոլինա Բ.) - սա միջին մակարդակն է; 1 հոգու կորը խմբի միջինից 2 կամ ավելի միավորով պակաս է (Վլադիմիր Բ.) - սա ցածր մակարդակ է: Վերահսկիչ խմբում 3 հոգի 2 միավոր կամ ավելի (Վլադիմիր Ա.,

Եկատերիս Բ., Անաստասիա Ա) - սա բարձր մակարդակ է. 4 հոգում միջին խմբի համար կամ 1 միավոր ավելի կամ պակաս (Մարիա Բ., Միխայիլ Բ., Յարոսլավ Վ., Վիկտորիա Դ.) - սա միջին մակարդակն է, 4 հոգի խմբում միջինից 2 կամ ավելի միավորով ցածր է Cor (Սերգեյ Դ., Վերոնիկա Վ., Իվան Ժ., Ստեփան Ի.) - սա ցածր մակարդակ է:

Ճանաչողական կարողությունների զարգացման մակարդակի արդյունքների համեմատությունը ձևավորման փորձից առաջ և ձևավորման փորձից հետո թույլ է տալիս անել հետևյալ եզրակացությունները. Վերահսկիչ խմբում, որտեղ անցկացվել են ավանդական պարապմունքներ, ճանաչողական կարողությունների զարգացման մակարդակում էական փոփոխություններ չեն եղել.), միջին մակարդակ ունեցող երեխաների թիվը նվազել է երեխաների 54,5%-ից (6 հոգի) մինչև երեխաների 36,4% (4 մարդ), ճանաչողական հետաքրքրությունների իմաստալից ցուցիչի զարգացման բարձր մակարդակ ունեցող երեխաների թիվը 18,2-ից աճել է: % (2 մարդ) երեխաների 27.2%-ին (3 մարդ):

Փորձարարական խմբում զարգացող պարապմունքներն անցկացվել են մոդուլային տեխնոլոգիաների կիրառմամբ, զգալի փոփոխություններ են եղել ճանաչողական կարողությունների զարգացման մակարդակում: Երեխաների 36,4%-ից (4 հոգի) ճանաչողական հետաքրքրությունների զարգացման ցածր մակարդակը նվազել է մինչև 9% (1 հոգի), միջին մակարդակը նվազել է երեխաների 36,3%-ից (4 հոգի) մինչև երեխաների 45,5% (5 հոգի), Միևնույն ժամանակ ճանաչողական հետաքրքրությունների զարգացման բարձր մակարդակը երեխաների 27,2%-ից (3 հոգի) աճել է մինչև 45,5% երեխաների (5 հոգի):

Մեր տվյալները թույլ են տալիս անել հետևյալ եզրակացությունները.

Ձևավորող փորձից հետո փորձարարական և վերահսկիչ խմբերի երեխաների ճանաչողական կարողությունների զարգացման մակարդակը սկսեց զգալիորեն տարբերվել: Փորձարարական խմբի երեխաների մոտ ճանաչողական կարողությունների մակարդակը զգալիորեն աճել է, իսկ վերահսկիչ խմբի երեխաների մոտ դրանք մնացել են անփոփոխ:

Արդյունքները ցույց են տվել, որ հսկիչ փորձի ժամանակ երեխաներն ավելի շատ զգացմունքային ներգրավվածություն և նախաձեռնողականություն են ցուցաբերել: Փորձարարական խմբում հարցերի թիվը զգալիորեն

ավելացավ: Երեխաների մոտ կեսը տվել է 2-ից 4 հարց: Անցկացված փորձը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ ճանաչողական կարողությունների զարգացումը ձևավորվում է ուսուցչի ազդեցության տակ մոդուլային տեխնոլոգիաների կիրառմամբ դասի ժամանակ:

Այսպիսով, կրտսեր դպրոցում դասարանում մոդուլային տեխնոլոգիաների կիրառմամբ հնարավոր է նպատակային կերպով զարգացնել ճանաչողական կարողությունները տարրական դպրոցական տարիքի երեխաների մոտ:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Ներկայումս ժամանակակից կրթությունը թելադրում է նոր խնդիրներ, կոչ է անում զարգացնել անհատի մտավոր և ստեղծագործական որակները:

- Հիմնախնդրի տարբեր հայեցակետերի տեսական ուսումնասիրությունների և փորձարարական հետազոտությունների արդյունքում հնարավոր եղավ կատարել հետևյալ եզրակացությունները`
- Այսօրվա սոցիալ-տնտեսական, մշակութային և հոգևոր վերափոխումները լուծելիս առանձնահատուկ տեղ է հատկացվում դպրոցին: Մեր հասարակության ժողովրդավարական վերափոխման և նրա ապագա բարգավաճման խնդիրները պահանջում են ճանաչողական կարողությունների միջոցով բացահայտված բարոյական և մտավոր բարձր ներուժ ունեցող սերնդի պատրաստում: Կրթության նպատակը ոչ թե գիտելիքի և սոցիալական փորձի փոխանցումն է, այլ աշակերտի անձի զարգացումը, որն անհնար է առանց ճանաչողական կարողությունների զարգացման: Տարրական դպրոցի համար կրթական ծրագրի մշակման անհրաժեշտությունը կապված է երկրորդ սերնդի դաշնային պետական կրթական չափորոշիչների ներդրման հետ, որոնք կոչված են ապահովելու կրթական համակարգի զարգացումը անհատի և ընտանիքի, հասարակության ակնկալիքների և պետության փոփոխվող պահանջների պայմաններում: կրթության ոլորտի պահանջները,

- Գրականության ուսումնասիրությունը, խնդրի վերաբերյալ հավաքագրված նյութերի վերլուծությունն ու ընդհանրացումը մեզ հնարավորություն տվեցին որոշել արտադպրոցական գործունեության մեջ կրտսեր աշակերտների ճանաչողական կարողությունների զարգացման տեսական հիմքերը:
- Աշխատանքի արդյունքում մենք ուսումնասիրեցինք հոգեբանական և մանկավարժական գրականության «ճանաչողական ունակություններ» և «արտադասարանական գործունեություն» հասկացությունները, որոշեցինք կրտսեր աշակերտների ճանաչողական կարողությունների զարգացման առանձնահատկությունները և կրտսեր աշակերտների արտադասարանական գործունեության առանձնահատկությունները:
- Մենք երեք փուլից բաղկացած փորձարարական հետազոտություն ենք անցկացրել. Փորձի բացահայտման փուլում մենք իրականացրեցինք երրորդ դասարանի սովորողների ճանաչողական կարողությունների ձևավորման մակարդակների ախտորոշում, ինչը ցույց տվեց, որ երեխաների մեծամասնության ճանաչողական ունակությունները բավականին ցածր մակարդակի վրա են: Փորձի ձևավորման փուլը մեզ թույլ տվեց մի շարք դասեր անցկացնել աշակերտների ճանաչողական կարողությունները զարգացնելու համար: Այս փուլի դասարանում կիրառեցինք մոդուլային տեխնոլոգիաներ:
- Վերահսկիչ փուլը հաստատեց մեր կողմից մշակված դասերի արդյունավետությունը կրտսեր աշակերտների ճանաչողական կարողությունների զարգացման համար: Վերահսկիչ փուլի տվյալները ցույց են տվել, որ մոդուլային տեխնոլոգիաների կիրառման շնորհիվ բարձրացել է ճանաչողական կարողությունների մակարդակը:
- Եկանք այն եզրակացության, որ տարրական դպրոցում արտադասարանական գործունեության մեջ մոդուլային տեխնոլոգիաների կիրառումը ճանաչողական կարողությունների զարգացման ամենաարդյունավետ միջոցներից է:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

- Абрамова, Г.С. Практикум по возрастной психологии / Г.С, Абрамова [Текст]. - М.: Академия, 2015. – 320 с.\
- Баскакова, И.Л. О переключении внимания дебилов в умственной и сенсомоторной деятельности. Психологические вопросы коррекционной работы во вспомогательной школе. / И.Л, Баскакова [Текст]. – М.: Педагогика, 2016. – 220 с.\
- Блонский, П.П. Избранные психологические произведения / П.П, Блонский [Текст]. - М.: Просвещение, 2015. – 235 с.\Божович, Л.И. Проблемы формирования личности / Л.И, Божович [Текст]. - М.: МОДЭК, 2016. – 256 с.\
- Болотова, А.К. Психология развития / А.К, Болотова [Текст]. - М.: ЧеРо, 2016. – 524 с.\
- Васильев, М.А. Возможности практической психологии в образовании / М.А, Васильев [Текст]. - М.: Перспектива, 2015. – 88 с.\
- Власов, А.И. Вопросы психологии внимания / А.И, Власов [Текст]. – М.:СГПИ, 2016. – 96 с.\
- Выготский, Л.С. Развитие высших психических функций / Л.С, Выготский [Текст]. - М.: Просвещение, 2016. - 500 с.\
- Выготский, Л.С. Педагогическая психология / Л.С, Выготский [Текст]. - М.: Просвещение, 2015. – 348 с.\

- Гальперин, П.Я. Экспериментальное формирование внимания / П.Я, Гальперин
[Текст] - М.: Перспектива, 2017. - 101 с.\